

Třicet let od karpatsko-dukelské operace

V souvislosti s oslavami třicátého výročí Slovenského národního povstání vzpomínáme současně i na další významnou událost novodobých dějin našich národů. Je to třicáté jubileum vstupu sovětských vojsk a československých zahraničních vojenských jednotek za druhé světové války na území Československa a zahájení přímého osvobození naší vlasti z fašistické nadvlády.

Tyto události bezprostředně souvisely s úderem Sovětské armády přes Karpaty na pomoc Slovenskému národnímu povstání, který se postupně rozrostl v rozsáhlou operaci — první z několika vojenských operací vedoucích k přímému osvobození Československa. Hlavní součástí tohoto úderu byla tzv. karpatsko-dukelská operace, které se v sestavě sovětské 38. armády zúčastnil i 1. československý armádní sbor v SSSR.

Všechna lidová povstání proti hitlerovským okupantům, k nimž došlo ke konci druhé světové války v různých evropských zemích, byla v úzké spojitosti s blízkostí fronty. Vzhledem ke stále velké síle hitlerovských vojsk mohl totiž zaručit jejich rozhodující úspěch jedině rychlý příchod pravidelných vojsk států protifašistické koalice. To se plně projevilo i v případě Slovenského národního povstání, jemuž mohl nejdůležitější pomoci jen Sovětský svaz a jeho armáda. Jedině Sovětská armáda mohla také v poměrně krátké době osvobodit celé Československo.

V létě roku 1944, kdy na Slovensku dozrávaly podmínky k celonárodnímu protifašistickému povstání, měla již Sovětská armáda ve svých rukách plně strategickou iniciativu a postupně porážela na celé šířce sovětsko-německé fronty fašistická vojska. Mohutnými údery neustále drtila jejich odpor, vyháněla je ze zbývajících částí okupovaného Sovětského svazu a svým vítězným postupem přinášela svobodu evropským národům. Pod dojmem

jejich velkých vítězství sílil v celém Československu národně osvobozenecský boj. V jeho čele stála komunistická strana, která vedla lid do odboje proti okupantům. Ten měl postupně přerůst do ozbrojeného boje a do celonárodního povstání proti fašistické nadvládě, jímž měla být zahájena u nás národní a demokratická revoluce.

Velmi rychlý spád událostí nastal v létě roku 1944 na Slovensku, které se v té době dostalo do bezprostřední blízkosti fronty. Rychle tam narůstala revoluční situace a národně osvobozenecský boj se vystupňoval, k pravidelné partyzánské válce. Perspektiva brzkého příchodu Sovětské armády pak byla jedním z hlavních momentů, který urychlil na Slovensku koncem srpna přerůstání hnutí odporu v celonárodní ozbrojené povstání proti domácímu klerofašistickému režimu a proti pokusu hitlerovců o otevřenou okupaci země.

Po přiblížení se fronty do střední a jihovýchodní Evropy tvořilo území Slo-

venska důležitý spojovací článek na styku dvou hlavních strategických uskupení fašistických armád, oddělováných navzájem horským obloukem Karpat. Německému velení velmi záleželo na jeho udržení, neboť tudy vedly důležité komunikace v týlu jeho vojsk bojujících na sovětsko-německé frontě. Proto s přispěním zrádné Tisovy vlády hitlerovská vojska přistoupila koncem srpna k okupaci Slovenska. To však byl signál k ozbrojenému celonárodnímu protifašistickému povstání — propuklo Slovenské národní povstání.

Vedoucí silou ve Slovenském národním povstání byla Komunistická strana Slovenska, která byla v této době organizčně samostatná, jak to vyžadovala situace. Čelnou osobností ve straně i v povstání byl dnešní generální tajemník Ústředního výboru Komunistické strany Československa dr. Gustáv Husák.

Proti pokusu hitlerovců o otevření okupaci Slovenska se spontánně postavili slovenští vlastenci. Tak došlo od 29. srpna 1944 na různých místech země k houževnatým bojům, kterých se zúčastnili nejen partyzáni, ale také jednotky urychleně mobilizované slovenské armády a široké masy obyvatelstva. Nepřítel zasadil k potlačení povstání značné síly, začal osvobozené jednotky zatlačovat na střední Slovensko a během několika dní je sevřel souvislým kruhem obklíčení.

Základní podmínkou konečného úspěchu povstání na Slovensku bylo jeho přímé spojení s postupujícími vojsky Sovětské armády. V tomto směru také probíhala v Moskvě jednání o pomoc Sovětského svazu, o kterou žádali již v srpnu představitelé ilegálního vedení Komunistické strany Slovenska a Slovenské národní rady (K. Šmidke), čs. diplomatictí zástupci (Z. Fierlinger) a představitelé moskevského vedení Komunistické strany Československa (K. Gottwald).

Situace na frontě se však mezitím začala vyvíjet poněkud jinak, nežli se na Slovensku předpokládalo. Během srpna, ještě před zahájením povstání, se totiž desavadiní rychlý postup sovětských vojsk severně Karpat zastavil a byl zde obnoven až počátkem roku 1945. Sovětská vojska, vyčerpaná několikatydenními nepřetržitými těžkými boji byla nucena přejít do obrany a v téměř půlroční operační přestávce se připravovala k zahájení rozhodujícího útoku na varšavsko-berlínském strategickém směru. Těžiště bojů Sovětské armády se pak v druhé polovině srpna přeneslo na několik přístích měsíců do Rumunska a později do celého karpatsko-dunajského prostoru. To značně zkompli-

kovalo situaci na Slovensku, neboť povstání se tak neočekávaně dostalo do závislosti na vývoji situace v jihovýchodní Evropě.

V samých počátcích Slovenského národního povstání se tak začaly projevovat nedostatky v jeho koordinaci s činností Sovětské armády. Došlo i k tomu, že 26. srpna, tj. těsně před propuknutím povstání, byl dočasně odložen připravovaný útok sovětských vojsk přes Poloninské Karpaty. Úspěchy Sovětské armády v Rumunsku a státní převrat v této zemi totiž umožňovaly daleko snadněji vyvrátit obranu nepřátelských vojsk na Poloninských Karpatech postupem od jihovýchodu přes Rumunsko a Maďarsko místo obtížného čelného útoku od severovýchodu.

Propuknutí celonárodního protifašistického povstání na Slovensku a oficiální žádost o pomoc však vznesly nové změny do plánů sovětského vrchního velitelství. Hlavní formou pomoci Sovětského svazu Slovenskému národnímu povstání měl být úder sovětských vojsk od severovýchodu přes Poloninské Karpaty, jehož cílem bylo zmařit nepřátelské obklíčení Slovenska a dosáhnout přímého spojení mezi Sovětskou armádou a povstancem. Dále měla být poskytnuta pomoc dalším vysláním organizátorů vedení a řízení bojů a také materiální pomoc — vzdušnou dopravou zbraní, munice a jiných potřeb k vedení boje. Kromě toho měly být urychleně přesunuty na Slovensko i československé výsadekové a letecké jednotky, které vznikly v průběhu války na území SSSR.

Jako nejvýhodnější směr Sovětské armády Slovenskému národnímu povstání byly zvoleny cesty vedoucí přes Dukelský a Laborecko-Lupkovský průsmyk. Byl to jednak nejkratší směr vedoucí na Slovensko a současně i směr nejschůdnější — horské pásmo Karpat se tu zužuje a snižuje. Vede tudy také několik poměrně dobrých přechodů.

Zvolený směr útoku ležel v operačním pásmu vojsk na styku 1. a 4. ukrajinského frontu. Proto také byla pro úder na pomoc Slovenskému národnímu povstání určena vojska na levém křídle 1. ukrajinského frontu maršála I. S. Koněva a část sil na pravém křídle 4. ukrajinského frontu generálplukovníka I. E. Petrova. Jím vstříc měla udeřit vojska dvou slovenských divizí, rozmístěných na severovýchodu země, kde ovládaly karpatské přechody. Součinnost s nimi nabídl velitel 1. ukrajinského frontu jejich představitel plukovník V. Talský, který přeletěl v noci na 30. srpna na stranu Sovětské armády. Ke společné činnosti s oběma východoslovenskými divizemi měla být v prostoru

Stropkova vysazena na padácích 2. čs. paradesantní brigáda, vzniklá počátkem roku 1944 na území Sovětského svazu.

Koordinovaným úderem sovětských vojsk a slovenských jednotek společně s 2. paradesantní brigádou v SSSR zevnitř měl být prolomen tvořící (set) obkličovací kruh nepřítel kolem prostoru povstání a mělo být dosaženo jeho spojení s osvobozenými vojsky Sovětské armády. Nepříteli se však podařilo ve dnech 31. srpna — 2. září 1944 neočekávaným úderem odzbrojit obě východoslovenské divize, nedostatečně připravené na přechod na stranu povstání. Za této situace by bylo vysazení 2. čs. paradesantní brigády v SSSR k ovládnutí karpatských průsmyků riskantní, a proto byl jejich přesun na Slovensko dočasně odložen. Tíha úkolu prolomit nepřátelský kruh obkličení pak zůstala jen na úderu Sovětské armády.

Současně se zřodem plánu k úderu přes Karpaty na pomoc Slovenskému národnímu povstání bylo rozhodnuto, že se ho v sestavě sovětských vojsk zúčastní i československé vojenské jednotky v SSSR.

Tento úder bylo nutné také zasadit do širšího operačního rámce útoku Sovětské armády v jihovýchodní Evropě. Proto dne 3. září sovětské vrchní velení usměrnilo dosavadní postup 2. ukrajinského frontu maršála R. J. Malinovského v Rumunsku přes Transylvánii směrem k jihovýchodním hranicím Československa. To mělo usnadnit i útok vojsk na styku 1. a 4. ukrajinského frontu přes Karpaty na Slovensko.

Základní součástí úderu Sovětské armády přes Karpaty na pomoc Slovenskému národnímu povstání byla tzv. karpatsko-dukelská operace, kterou vedla sovětská 38. armáda pod velením hrdiny Sovětského svazu gardového generálplukovníka K. S. Moskalenka. Úkolem 38. armády na levém křídle 1. ukrajinského frontu bylo prolomit nepřátelskou obranu u polského města Krosna, po zasazení tankových a jezdeckých svazků proniknout rychle na jih, překročit v prostoru Dukelského průsmyku polsko-československé státní hranice a postupovat dále na Prešov. V součinnosti s částí sil 1. gardové armády generálplukovníka A. A. Grečka na pravém křídle 4. ukrajinského frontu, která měla současně útočit od Sanoku směrem na Laborecko-Lupkovský a na Ruský průsmyk, měla vojska 38. armády proniknout na severovýchodní Slovensko, kde měla

Překročení Karpat bylo velmi těžkým úkolem, neboť nepřítel tam již od jara roku 1944 budoval dokonalý a hluboce členěný obranný systém. Těžiště svých příprav věnoval přehrazení a obraně horských přechodů, tyto směry dobře opevnil, přičemž velmi dobře využíval obranných vlastností horského zalesněného terénu.

Systém nepřátelské obrany na Poloninských Karpatech tvořila jednak tři až čtyři pásma obrany, která se opírala o jednotlivé horské hřebety, jednak velké množství různých příčných a mezilehlých postavení, která se opírala o jednotlivé výšiny a jiné terénní překážky. Celková hloubka nepřátelské obrany dosahovala 50—60 km a velmi dobře využívala terénu, který byl na předním okraji mírně a jen částečně zalesněný, zatímco v hloubce obrany byl značně členitý, těžko dostupný a převážně zalesněný. Svou obranu nepřítel neustále zdokonaloval.

Na přípravu útoku ke zdolání této předem velmi dobře vybudované obrany nepříteli bylo třeba několika dní času, nutných k doplnění a přeskupení vojsk, na jejich zásobování a vybavení potřebným materiálem, na zpracování plánů postupu atd. Situace však vyžadovala, aby byly tyto přípravy zkráceny na minimum. Přesto bylo možné počítat s vyražením útoku nejdříve za týden. Tento závažný příslib pomoci dostal československý velvyslanec v Moskvě Z. Fierlinger již dne 2. září 1944 a s touto radostnou zprávou se také mohl vrátit delegát Komunistické strany Slovenska a Slovenské národní rady Karol Šmidke na Slovensko.

navázat dotyk s jednotkami Slovenské armády a s partyzány. Tím mělo dojít ke zmaření nepřátelského obkličení Slovenského národního povstání a k skutečnému přímému spojení Sovětské armády se slovenskými povstanci.

38. armáda měla v té době ve své sestavě tři střelecké sbory, každý o třech tankových a jedním jezdeckým sborem, jednou dělostřeleckou průlomovou divizí, jednou protiletadlovou dělostřeleckou divizí, dvěma gardovými minometnými brigádami, dvěma gardovými minometnými pluky a jednou motorizovanou ženijní brigádou. K leteckému zabezpečení útoku byly určeny jeden stíhací, jeden bitevní a dva bombardovací letecké sbory. Kromě toho se měl útok v sestavě 38. armády zúčastnit i 1. čs. armádní sbor v SSSR.

Na základě toho měla 38. armáda pro útok k dispozici celkem hodnotu 13,5 divize, asi 97 000 lidí, asi 1900 děl a minometů, 106 tanků a samohybných děl a byla podporována 465 bojovými letouny. Srovnáme-li tyto počty se silami nepřítelů, který měl ke dni zahájení útoku v pásmu činnosti 38. armády celkem 3 pěší divize, asi 20 000 lidí a asi 206 děl a minometů, zjišťujeme, že celkový poměr sil byl ve prospěch 38. armády.

Operační sestava 38. armády k útoku měla dva sledy. V prvním sledu byly tři střelecké sbory (52., 101. a 67. střelecký sbor), druhý sled armády tvořila rychlá vojska (25. tankový sbor a 1. gardový jezdecký sbor) a 1. čs. armádní sbor v SSSR. K průlomu hluboké a dlouho připravované nepřátelské obrany bylo vytvořeno ve střední sestavě 38. armády silné úderné uskupení, složené ze šesti střeleckých divizí, z většiny armádního i přiděleného dělostřelectva a z části tanků 25. tankového sboru. Toto úderné uskupení mělo za podpory letectva prolomit nepřátelskou obranu v šířce necelých 10 km severozápadně Krosna a do večera prvého dne operace dosáhnout čáry Jaslo, Kobylany, Bzianka. To mělo zabezpečit druhý den operace zasadit druhý sled armády na směr hlavního úderu z čáry Zmigród-Nowy, město Dukla. Přitom 25. tankový sbor měl útočit od města Dukly směrem na Dukelský průsmyk a do konce čtvrtého dne operace dosáhnout Prešova. 1. gardový jezdecký sbor měl pak útočit od Zmigródu Nowého na Zborov a Bardejov a dále pak na Starou Lubovňu. Za 25. tankovým sborem měl postupovat od města Dukly přes Dukelský průsmyk na Svidník 1. čs. armádní sbor v SSSR, který měl již třetího dne operace proniknout na území Slovenska.

Teprve nedávno vzniklý 1. čs. armádní sbor v SSSR, vytvořený na jaře a vybudovaný a vycvičený v létě roku 1944, měl v té době ve své sestavě 1. a 3. samo-

statnou brigádu, 2. čs. paradesantní brigádu, 1. čs. tankovou brigádu, sborové útvary a jednotky (5. dělostřelecký pluk, ženijní prapor, spojovací prapor, štábní rota, rota polních četníků, regulační rota, rota zvláštního určení) a dále poměrně rozsáhlý tyl (různé týlové jednotky a zařízení). Mimo rámec sboru pak existoval 1. čs. samostatný stíhací letecký pluk v SSSR. Výstavba některých součástí sboru nebyla v této době ještě dokončena a neustále se v ní pokračovalo i během následujících měsíců.

Počátkem září roku 1944, tj. krátce před prvním zasazením do bojů, měl sbor téměř 16 700 osob (v tom asi 300 žen a asi 500 příslušníků Sovětské armády), téměř 13 500 různých pěchotních zbraní (pušek, smopalů, lehkých a těžkých kulometů), 136 děl různých typů a ráží (houfnice 122 mm, protitankové kanóny 76 a 45 mm a protiletadlové kanóny 37 mm), 147 minometů různých ráží (120 mm, 82 mm a 50 mm), 42 velkorážních protiletadlových kulometů, 169 protitankových pušek, 31 tanků (lehkých, středních a speciálních), 15 lehkých obrněných aut, 13 traktorů, 630 aut (osobních, nákladních a speciálních), 108 motocyklů, přes 1000 koní aj. Do předepsaných počtů v té době ještě chybělo 4300 osob, 35 koní, 340 aut a 65 tanků.

Téměř současně s přípravami 38. armády se ve dnech 4.—8. září usilovně připravovala k boji i vojska na pravém křídle 4. ukrajinského frontu, která měla v souladu s připravovaným útokem frontu přes Poloninské Karpaty vést pomocný úder ve prospěch 38. armády ve směru Sanok, Laborecko-Lupkovský a Ruský průsmyk. Podle rozhodnutí velitele frontu měla tento úder vést vojska 1. gardové armády pod velením generálplukovníka A. A. Grečka, která počátkem září roku 1944 zaujímalu obranu v prostoru Sanoku a na jihovýchodě od něho.

Karpatско-dukelská operace byla urychleně připravena ve velmi krátké době necelého týdne. Byla zahájena ráno 8. září 1944 vojsky 38. armády průlomem nepřátelské obrany severozápadně Krosna a příštího dne se k ní připojil i úder 1. gardové armády u Sanoku. Kromě toho již v předcházejících dnech obnovila v Rumusku útok vojska 2. ukrajinského frontu maršála R. J. Malinovského a dne 8. září přešla do útoku směrem do Bulharska i vojska 3. ukrajinského frontu maršála F. I. Tolbuchina.

Úder osvobozenecských vojsk přes západní část Poloninských Karpat na pomoc Slovenskému národnímu povstání probíhal z počátku úspěšně. Svazky ve střední sestavě 38. armády prolomily již dopoledne 8. září první pásmo nepřátelské obrany severozápadně Krosna a začaly postupovat k jihu. Přitom od 9. září se v jeho sestavě účinně na bojích podílel i 1. čs. armádní sbor v SSSR. Také právě křídlo 1. gardové armády zdolalo odpor hitlerovců u Sanoku a začalo pronikat na jih a na jihovýchod.

Německé fašistické velení si však velmi dobře uvědomovalo nebezpečí, které mu hrozilo po proniknutí Sovětské armády na Slovensko. Proto začalo k zastavení jejího postupu rychle vytvářet stále nové a nové síly (především proti 38. armádě na dukelský směr). Do poloviny září se přisunulo několik dalších divizí, mezi nimi i dvě tankové, s velkým množstvím dělostřelectva a jiné bojové techniky. Tak v krátké době zvětšilo své síly na dukelském směru téměř na trojnásobek — ze tří divizí asi na osm a půl (z toho dvě byly tankové). Tím nepřítel vyrovnal počáteční převahu sovětských vojsk v počtu bojovníků a dočasně dokonce získal převahu v tancích.

Soustředěním značných sil na dukelský směr se nepříteli po úporných týdenních bojích podařilo postup 38. armády dočasně zadržet asi 15 km od československých hranic před polskými městy Jaslo, Zmigrod Nowy a Dukla. K tomu přispělo i to, že již počátkem září se mu podařilo odzbrojit obě východoslovenské divize, které úderem do týlu nepříteli měly usnadnit postup sovětských vojsk na Slovensko.

Zadržení úderu 38. armády se snažil velitel 1. ukrajinského frontu čelit zasazením 1. gardového jezdeckého sboru generálmajora V. K. Baranova, který již 13. září pronikl podél silnice ze Zmigrodu Noweho na Zborov až na naše hranice. Nepříteli se sice podařilo odříznout sbor od hlavních sil 38. armády, ten však po několika dnech bojů v obklíčení postupoval v jeho týlu dále a 21. září pronikl na území Československa. Po pět dní se pak udržel v několika našich obcích jihozápadně Dukelského průsmyku.

Přestože úder obou sovětských armád na styku 1. a 4. ukrajinského frontu byl krátce po zahájení v karpatském předhůří asi 15 km od slovenských hranic nepřitelem zadržen, jeho vliv se plně projevoval v usnadnění situace povstání na Slovensku, zejména na východě země. Nepřítel jím totiž byl přinucen rychle sem přisunout, hlavně na dukelský směr, značné síly z přilehlých i vzdálenějších úseků fronty, ze svého zázemí i ze Slovenska. Tak ve dnech 8.—13. září velení nepřátelské samostatné armádní operační skupiny „Heinrich“, která se bránila na Poloninských Karpatech a vedla také od východu úder proti Slovenskému národnímu povstání, přemístila proti 38. armádě od Popradu, Prešova a Giraltovců různé útvary v hodnotě asi dvou divizí o celkovém počtu kolem 12 500 mužů se značným počtem dělostřelectva a tanků. V důsledku toho zeslabil jeho tlak od východu proti povstá-

ní na Slovensku, což také umožnilo stabilizovat povstaleckou frontu.

Pro neustálý velký odpor nepříteli na byla karpatsko-dukelská operace v polovině září zdoluhavého charakteru. Přitom v druhé polovině září se úder 38. armády a části sil 1. gardové armády, vedený k přímé pomoci Slovenskému národnímu povstání, v závislosti na celkovém rozvoji situace v jihovýchodní Evropě postupně rozrostl na útok i ostatních sil 4. ukrajinského frontu. Tento útok, trvající až do počátku listopadu, během něhož sovětská vojska překročila celé Poloninské Karpaty a osvobodila Zakarpatskou Ukrajinu i s přilehlým severovýchodním cípem Slovenska, je znám pod názvem východokarpatská operace. Operace se zúčastnili i dnešní čelní představitelé Sovětského svazu a jeho armády — generální tajemník KSSS L. I. Brežněv (ve funkci náčelníka politické správy 18. armády), ministr obrany SSSR A. A. Grečko (ako velitel 1. gardové armády), náčelník Hlavní politické správy Sovětské armády a Vojenského námořnictva A. A. Jepišev (ve funkci náčelníka politické správy 38. armády) a další.

I ve druhé polovině září, stejně tak jako potom po celý říjen, byl útok osvo-bozeneckých vojsk na Poloninských Karpatech v rámci celé východokarpatské operace neustále zdržován úpornou obranou a silnými protiúderů nepříteli, který sem i nadále stahoval další posily, hlavně na dukelský směr. Postup také ztěžoval velmi těžko schůdný horský zalesněný terén, do něhož postupně pronikala, a krajně nepříznivé počasí — časté deště, podzimní mlhy nebo husté mlhy. Přesto sovětské a československé jednotky po dlouhých a těžkých bojích zdolaly nepřátelskou obranu na jednotlivých karpatských hřebetech, překročily na severovýchodním Slovensku naše státní hranice a od konce září začaly postupně pronikat na území Československa. Jako první vstoupily na naše státní území již 20. září 1944 severozápadně Medzilaborců svazky 1. gardové armády, jimž se pak příštího dne, 21. září 1944, podařilo osvobodit i první československou obec Kalinov.

Vytrvalý houževnatý odpor nepříteli způsobil, že úder osvo-bozeneckých vojsk na pomoc Slovenskému národnímu povstání neprobíhal podle plánu, ale značně se zdržel. Proto také karpatsko-dukelská operace, která byla hlavní součástí tohoto úderu, se protáhla na dobu téměř tří měsíců. Trvala až do počátku prosince 1944, kdy skončila přechodem vojsk 38. armády do obrany na horním toku řeky Ondavy.

Jednotky 1. čs. armádního sboru v SSSR pod velením brigádního generála Ludvíka

Svobody, který velel sboru od 10. září 1944, se v rámci karpatsko-dukelské operace zúčastnily téměř nepřetržitě bojů, převážně na směru hlavního úderu 38. armády. Na území Polska to byly zejména boje u osad Machnówka, Wrocanka, Bóbrka a Kobylany, na kótě 534 severozápadně města Dukly, o osadu Besko a o město Duklu, na kótě 694 Hyrowa Góra, o osady Barwinek a Zydranowa a o vlastní Dukelský průsmyk na polsko-československých hranicích. Na území Československa to pak byly boje v prostoru osad Šarbov, Vyšný a Nižný Komárnik, Krajná Bystrá, Medvedie a Korejovce, o výšiny kóta 532 Obšár, kóta 536 Javira a kóta 517 Hrabov, na horním

toky řeky Ondavy, při osvobození měst Svidníka a Stropkova a další významné boje.

V průběhu těchto bojů ovládl československý sbor dne 6. října 1944 Dukelský průsmyk a vstoupil na území vlasti. Naše vojenské jednotky v SSSR tím zakončily jednu etapu své bojové cesty a přenesly svou činnost ze zahraničí na území Československa. Po vstupu na území vlasti pak začali příslušníci sboru kromě vlastních bojových úkolů plnit i nové úkoly národní a demokratické revoluce — pomáhali při budování lidové demokratické zřízení na postupně osvobozeném území Československa.

Překročení hranic Československa osvobozenými vojsky a zahájení přímého osvobození naší vlasti bylo největším vojenským i politickým výsledkem úderu vedeného na pomoc Slovenskému národnímu povstání. Jeho význam zvyšuje skutečnost, že mezi prvními osvobozenými jednotkami, které vstoupily na naše území, byly i jednotky 1. čs. armádního sboru v SSSR.

Ačkoli se v průběhu karpatsko-dukelské operace nepodařilo uskutečnit přímé spojení se Slovenským národním povstáním, přesto měla pro něj mimořádně velký význam. Nepřítel totiž musel k zadržení útoku 38. armády stahovat na dukelský směr neustále posily, které proto nemohl použít proti povstání či na jiných úsecích fronty. Jen v průběhu září a října musel nepřítel zasadit proti 38. armádě na dukelský směr vojska v celkové hodnotě asi 18 divizí, z čehož 3 byly tankové. Představovalo to přes 100 000 mužů, více než 20 000 děl a minometů, téměř 250 tanků, asi 110 samohybných děl, kolem 180 obrněných transportérů a mnoho jiné válečné techniky. Přitom od 10. září bojovalo proti 38. armádě neustále 9—12 nepřátelských divizí.

Toto vázání značných nepřátelských sil na poměrně úzkém úseku fronty mělo velký význam jak pro Slovenské národní povstání, tak i pro ostatní boje za osvobození Československa a přílehlého území sousedních států, neboť usnadňovalo činnost sovětských vojsk severně i jižně Karpat. Tak karpatsko-dukelská operace, společně s údery Sovětské armády na ostatních úsecích fronty umožňovala Slovenskému národnímu povstání po dva měsíce odolávat soustředěnému náporu jednotek okupantů v úplném nepřátelském obklíčení. Usnadnilo to také přechod partyzánských jednotek do hor koncem října a v listopadu a

umožnilo jim pokračovat v ozbrojeném odporu až do úplného osvobození.

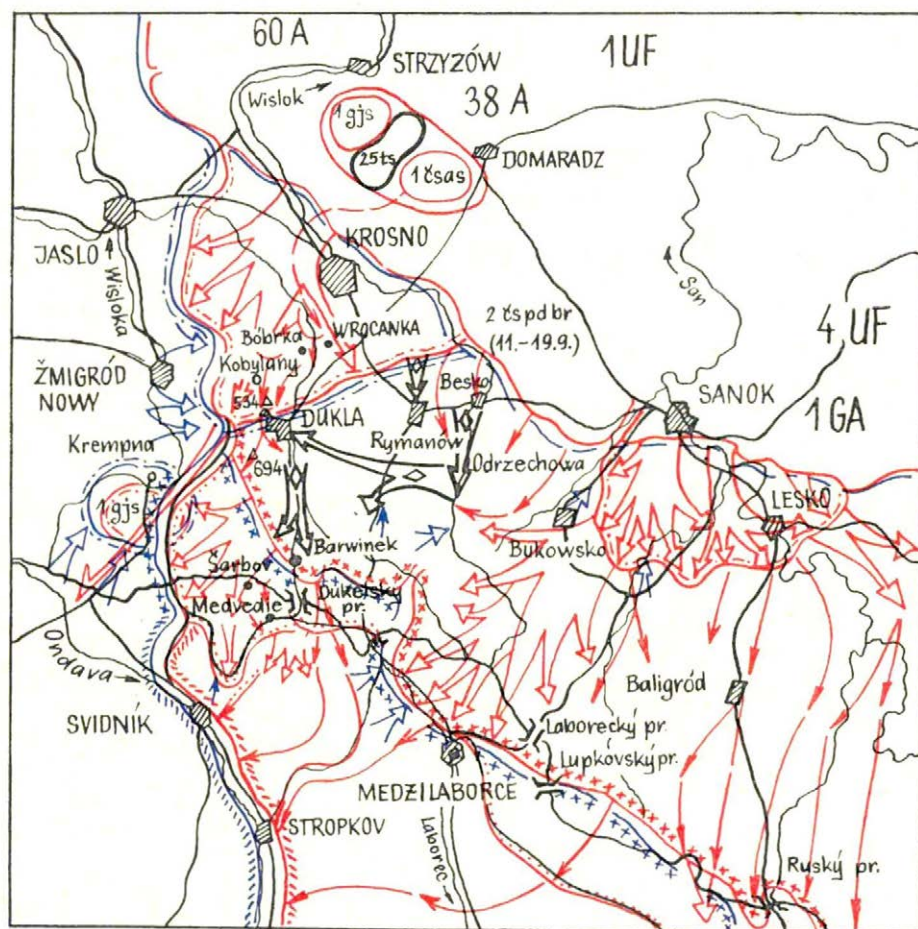
Karpatsko-dukelská operace jako armádní útočná operace, vedená zesílenou sovětskou 38. armádou na samostatném operačním směru ve velmi obtížném horském zalesněném terénu a za ztížených podzemních povětrnostních podmínek, vyniká svým značným rozsahem. Nepřetržitě probíhala po dobu 87 dní na ploše více než 2000 km². Zúčastnila se jí na obou stranách vojska v celkové hodnotě asi 40 divizí (z toho téměř jedna pětina tankových), tj. téměř 300 000 osob, kolem 4000 děl a minometů, více než 50 tanků a samohybných děl, značný počet letounů a velké množství ostatní válečné techniky. Vojska 38. armády v průběhu operace pronikla do hloubky asi 70 km, což představuje průměrné tempo postupu asi 1 km za den. Karpatsko-dukelská operace byla jednou z nejrozsáhlejších armádních útočných operací sovětských vojsk v horách za druhé světové války.

O rozsahu bojů na Dukle svědčí tato čísla: jenom v době od 8. září do konce října 1944 ztratil v nich nepřítel asi 52 000 mužů padlých a raněných, 185 tanků a samohybných děl, 73 obrněných transportérů, 683 aut, 483 děl, 354 minometů, 2410 kulometů, 893 vozů s náklady aj. Tyto ztráty citelně oslabily bojeschopnost nepřátelských vojsk na severovýchodě Československa.

Také ztráty osvobozených vojsk byly značné. 38. armáda v karpatsko-dukelské operaci ztratila jen v září a říjnu 1944 asi 85 000 padlých a raněných. Za stejné období pak 1. čs. armádní sbor v SSSR ztratil v bojích na Dukle téměř 1100 padlých, asi 4350 raněných a téměř 1000 nezvěstných, tj. celkem téměř 6500 mužů.

Účast 1. čs. armádního sboru v SSSR

ÚDER SOVĚTSKÉ ARMÁDY PŘES KARPATY NA POMOC SLOVENSKÉMU NÁRODNÍMU POVSTÁNÍ

Měřítko
5 0 5 10 15 20 km

← úderý sovětských
a československých
vojsk

← Protiúderý
nepřítele

Čára fronty:

- 7. září 1944
- v polovině září 1944
- koncem září 1944
- koncem října 1944
- počátkem prosince 1944

v karpatsko-dukelské operaci byla nejrozsáhlejší a nejvýznamnější bojovou akcí, které se naše vojenské jednotky v SSSR v tak velkém rozsahu zúčastnily. Tyto boje proto tvoří největší bojovou zkušenost našich ozbrojených sil z minulé války a významně slouží při budování a přípravě Československé lidové armády.

Boje na Dukle současně představují důležitou tradici pro všechny náš lid. Byly přesvědčivým důkazem sovětsko-československého spojení a předzvěstí brzkého osvobození celého Československa z hitlerovské okupace. V nich se upevnila družba Sovětské a Československé armády a utvrdilo se přátelství národů Československa, Sovětského svazu a Polska, které se zrodilo v těžkých bojích proti společnému nepříteli — fašismu. Právě z bojů na Dukle vzniklo známé heslo Klementa Gottwalda „Se Sovětským svazem na věčné časy! Se

Sovětským svazem, a již nikdy jinak“, které se stalo základním principem poválečné politické orientace Československa, na němž naše národy budují svůj současný i budoucí život.

Tato nerozborná družba a věčné přátelství našich národů s národy Sovětského svazu se upevnilo hlavně v těžkých společných bojích sovětských a československých vojsk na Dukle, které jsou symbolem socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu. V tomto duchu, v duchu dukelské tradice, také probíhá veškerá výchova našich ozbrojených sil, které jsou pevnou součástí obranného systému socialistických států sdružených ve Varšavské smlouvě. V jejich duchu budou naše ozbrojené síly vždy připraveny splnit jakýkoliv úkol při obraně socialismu.

Dukelská tradice proto bude mít vždy čestné místo v našich dějinách.